

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale /
Moldavian Journal of International Law and International Relations /
Молдавский журнал международного права и международных отношений

2023, Issue 2, Volume 18, Pages 51-65.

ISSN 1857-1999 EISSN 2345-1963

Submitted: 15. 05. 2023 | Reviewed 22.10.2023 | Accepted: 15.11. 2023 | Published: 20.11. 2023

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2023.18-2.06>

**TRIBUNA TÎNĂRULUI CERCETĂTOR
THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ**

**DIALOGUL JUDICIAR ÎNTRE CURTEA EUROPEANĂ DE JUSTIȚIE
ȘI CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI**

**THE JUDICIAL DIALOGUE BETWEEN THE EUROPEAN COURT
OF JUSTICE AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

**СУДЕБНЫЙ ДИАЛОГ МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИМ СУДОМ
И ЕВРОПЕЙСКИЙ СУД ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА**

PÎRVU Daniela* / PÎRVU Daniela / ПЫРВУ Даниела

ABSTRACT:

**THE JUDICIAL DIALOGUE BETWEEN THE EUROPEAN COURT
OF JUSTICE AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

*„The only way to predict the future is to build it”
(Peter Druker, 2009)*

Despite the evolution, recognizing fundamental rights on a case-by-case basis, the CJEU failed, however, to develop a complete system of fundamental rights protection, covering all areas of Community law and, subsequently, EU actions. Furthermore, due to the lack of specific references to fundamental rights in EU law, EU citizens have continued to rely on the protection system provided by the CEDO.

On the other hand, the CEDO referred less often to the jurisprudence of the CJEU, which was not totally unexpected. In fact, the CEDO's citation of CJEU judgments did not result from a need to legitimize its own jurisprudence in relation to the contracting states.

In the case of the CEDO, it rather proved that there is a consensus at the European level that could justify either a reversal of the jurisprudence or an evolutionary interpretation of a right guaranteed by the Convention.

Key words: *human rights, judicial dialogue, protection of human rights, fundamental human rights.*

JEL Classification: K33

Universal Decimal Classification: 341.231.148

*PÎRVU Daniela – student-doctorandă, Universitatea de Studii Europene din Moldova, Facultatea de Drept (Chișinău, Republica Moldova). Expert, PRO REORGANIZARE SRL, Iași, România. / PIRVU Daniela – PhD student, University of European Studies of Moldova, Faculty of Law (Chisinau, Republic of Moldova). Expert, PRO REORGANIZARE SRL, Iasi, Romania. / ПЫРВУ Даниэла – аспирантка, Европейский университет Молдовы, Юридический факультет (Кишинев, Республика Молдова). Эксперт, PRO REORGANIZARE SRL, Яссы, Румыния. <https://orcid.org/0000-0002-7675-1703> E-mail: proreorganizare@yahoo.com

РЕЗУМАТ:
DIALOGUL JUDICIAR ÎNTRE CURTEA EUROPEANĂ DE JUSTIȚIE
ȘI CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI

„Singura cale de a prezice viitorul este să îl construiești”
(Peter Druker, 2009)

În ciuda evoluției, recunoscând drepturile fundamentale de la caz la caz, CJUE nu a reușit, totuși, să dezvolte un sistem complet de protecție a drepturilor fundamentale, care să acopere toate domeniile dreptului comunitar și, ulterior, acțiunile UE. În plus, din cauza lipsei de referințe specifice la drepturile fundamentale din legislația UE, cetățenii UE au apelat în continuare la sistemul de protecție oferit de CEDO.

De cealaltă parte, CEDO s-a referit mai rar la jurisprudența CJUE, ceea ce nu a fost total neașteptat. De fapt, citarea de către CEDO a hotărârilor CJUE nu a rezultat dintr-o necesitate de legitimare a propriei sale jurisprudențe în raport cu statele contractante.

În cazul CEDO, mai degrabă s-a dovedit că există un consens la nivel european care ar putea justifica fie o inversare a jurisprudenței, fie o interpretare evolutivă a unui drept garantat de Convenție.

Cuvinte cheie: drepturile omului, dialog judiciar, protecția drepturilor omului, drepturi fundamentale ale omului.

JEL Classification: K33.

CZU: 341.231.148

РЕЗЮМЕ:
СУДЕБНЫЙ ДИАЛОГ МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИМ СУДОМ И ЕВРОПЕЙСКИЙ СУД ПО
ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

«Единственный способ предсказать будущее — это построить его»
(Питер Друкер, 2009)

Несмотря на эволюцию, признавая основные права в каждом конкретном случае, СЕС не смог разработать полную систему защиты основных прав, охватывающую все области права Сообщества и, следовательно, действия ЕС. Более того, из-за отсутствия конкретных ссылок на основные права в законодательстве ЕС граждане ЕС продолжают полагаться на систему защиты, предоставляемую ЕСПЧ.

С другой стороны, ЕСПЧ реже ссылался на судебную практику СЕС, что не было полной неожиданностью. Фактически, цитирование ЕСПЧ решений СЕС не было вызвано необходимостью легитимизировать собственную судебную практику по отношению к договаривающимся государствам.

В случае с ЕСПЧ это скорее доказало наличие консенсуса на европейском уровне, который мог бы оправдать либо изменение судебной практики, либо эволюционное толкование права, гарантированного Конвенцией.

Ключевые слова: права человека, судебный диалог, защита прав человека, основные права человека.

JEL Classification: K33.

УДК: 341.231.148

Atunci când abordăm problema dialogului judiciar dintre Curtea Europeană a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a Uniunii Europene, este important să determinăm trăsăturile comune dintre cele două jurisdicții. Ambele instanțe sunt jurisdicții supranaționale sau internaționale obligatorii. Crearea lor a vizat controlul judiciar extern asupra statelor membre. Mai mult, ambele instanțe au fost înființate pentru a asigura respectarea legislației tratatelor care le instituie. În același timp, ar trebui să analizăm și diferențele

cruciale dintre cele două instituții judiciare¹. Este importantă redarea evoluției interrelației dintre instanțele de la Strasbourg și Luxemburg, înainte și după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona².

Astfel, este util să reamintim că cele două instanțe au fost învestite, la început, cu misiuni distincte: Curtea de la Strasbourg a fost creată pentru a garanta respectarea drepturilor consacrate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adică „să asigure respectarea angajamentelor asumate de Înaltele Părți Contractante la Convenție și protocoalele acesteia”³, așa cum este prevăzut de articolul 19 din Convenție. În temeiul articolului 32 al Convenției, „competența Curții se va extinde la toate problemele referitoare la interpretarea și aplicarea Convenției și a protocoalelor sale”⁴. Curtea din Luxemburg nu este și nu a fost niciodată o instanță pentru drepturile omului. Sarcina sa este de a asigura, în conformitate cu articolul 19, alineatul (1) din TUE⁵, că *lex terrae* este respectată în interpretarea și aplicarea tratatelor comunitare. O diferență crucială între cele două instanțe constă în relația respectivelor instanțe cu statele membre, care se reflectă în natura misiunii lor judiciare. În special, Curtea de la Strasbourg, în conformitate cu articolul 53 din Convenție⁶, urmărește să stabilească un nivel minim de protecție a drepturilor omului în toate statele membre. Convenția nu aspiră la armonizarea diferitelor sisteme de protecție a drepturilor fundamentale dezvoltate la nivel național, ci la asigurarea unei baze comune la care legislațiile naționale să se raporteze.

Hotărârile pronunțate de Curtea de la Strasbourg impun statelor părâte o obligație legală de a adopta măsuri individuale sau generale pentru a asigura încălcarea drepturilor care le este imputată. Supravegherea statelor membre în ceea ce privește respectarea obligațiilor care decurg din Convenție are caracter subsidiar.

Acest lucru se reflectă în mod special în principiul epuizării căilor de atac interne, care este o condiție necesară pentru depunerea unei cereri la CEDO. Acest principiu presupune că nu poate fi sesizată Curtea de la Strasbourg înainte de utilizarea de către solicitant a tuturor căilor de atac la nivel național, inclusiv a instanțelor constituționale, după caz, care trebuie să fi examinat problemele de drepturile omului ridicate în discuție și în fața CEDO.

UE a fost înființată ca o entitate economică și, ca atare, a oferit persoanelor fizice și întreprinderilor drepturi economice, fără a prevedea un regim explicit și complet de protecție a drepturilor omului. Astfel, pentru CJUE, protecția drepturilor fundamentale în dreptul UE a fost întotdeauna privită cu referire la atingerea obiectivelor tratatelor UE. Spre deosebire de Curtea de la Strasbourg, Curtea de la Luxemburg este interpretul final al unui corp de drept separat, care este guvernat de principiul atribuirii de competențe. Dreptul Uniunii Europene are prioritate în dreptul intern al statelor membre și se bucură de efect direct. Astfel, Curtea de la Luxemburg joacă rolul unei instanțe supreme generale a Uniunii Europene, a cărei sarcină principală este procedura de pronunțare a unei hotărâri preliminare, care să garanteze primatul dreptului UE în fața dreptului național. Justiția UE nu este menită să asigure o protecție minimă a drepturilor fundamentale în Europa, ci o uniformitate a dreptului UE, bazată pe principiul egalității statelor membre. De aici, importanța principiului promovării recunoașterii reciproce în dreptul UE, pe baza valorilor comune din statele membre.

Cu alte cuvinte, Curtea din Luxemburg asigură condiții de concurență echitabile între toate statele membre. Exemple recente de jurisprudență a CJUE, inclusiv cauza Melloni⁷, demonstrează că protecția

¹ The Treaty of Lisbon. In: Official Journal of the European Union, 17.12.2007, nr. C 306.

² Judgment of the Court (Grand Chamber), 26 February 2013. Stefano Melloni v Ministerio Fiscal. Request for a preliminary ruling from the Tribunal Constitucional (Spain). Police and judicial cooperation in criminal matters – European arrest warrant – Surrender procedures between Member States – Decisions rendered at the end of proceedings in which the person concerned has not appeared in person – Execution of a sentence pronounced in absentia – Possibility of review of the judgment. Case C-399/11. Luxembourg: European Court of Justice, 2013. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62011CJ0399> (Vizitat: 14.04.2023).

³ Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Roma: Consiliul European, 1950. [Online]: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron (Vizitat: 25.01.2023).

⁴ Ibid.

⁵ Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 26.10.2012, nr. C 326/13 (0001 – 0390).

⁶ Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Roma: Consiliul European, 1950. [Online]: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ron (Vizitat: 25.01.2023).

⁷ Judgment of the Court (Grand Chamber), 26 February 2013. Stefano Melloni v Ministerio Fiscal. Request for a preliminary ruling from the Tribunal Constitucional (Spain). Police and judicial cooperation in criminal matters – European arrest warrant – Surrender procedures between Member States – Decisions rendered at the end of proceedings in which the person concerned has not appeared in

drepturilor fundamentale este urmărită numai în măsura în care nu subminează unitatea și eficacitatea dreptului UE¹. Cu toate acestea, o caracteristică inerentă a drepturilor omului este capacitatea sa de a trece frontierele și de a influența sistemele juridice ale statelor membre, dar și pe cele transnaționale, prin stabilirea principiilor și standardelor de interpretare a dreptului internațional, comune mai multor state pe baza valorilor lor comune.

Caracterul separat al regimului juridic de drepturile omului instituit de CEDO și cel al UE, într-o primă fază, derivă, așa cum s-a menționat deja, în mod esențial, din conținutul tratatelor care le-au instituit, însă procesul s-a dovedit a fi reversibil. Acest lucru s-a datorat, în principal, permeabilității treptate a dreptului comunitar către principiile drepturilor fundamentale ale omului, precum și apartenența dublă a statelor membre ale Comunității Europene la sistemul CEDO. Două repere au marcat dialogul judiciar dintre instanțele de la Strasbourg și Luxemburg: prima dintre ele fiind intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona din decembrie 2009², prin care Carta drepturilor fundamentale³ devenea obligatorie pentru Uniunea Europeană. Al doilea este prezentarea avizului nr. 2/13, în decembrie 2014, de către CJUE⁴, care a susținut că aderarea UE la CEDO pe baza proiectului de acord negociat de Consiliul Europei și UE ar fi incompatibilă cu art. 6 (2) și Protocolul nr. 8 din TUE.

Cele 6 principii generale ale dreptului UE reflectă tradițiile legale ale statelor membre, prin urmare între cele două sisteme juridice internaționale a existat o „fertilizare reciprocă”⁵. Referindu-se la drepturile fundamentale ale omului prin jurisprudența sa, CJUE a stabilit o punte între ordinea juridică comunitară, pe de o parte, sistemele constituționale naționale deja existente și tratatele internaționale ratificate de statele sale membre, în special CEDO, pe de altă parte⁶.

Baza protecției drepturilor omului în UE rezidă în principiile generale ale dreptului CE, mai degrabă decât în dreptul național sau internațional, dar aceste principii au ajutat CJUE în afirmarea propriei sale autonomii instituționale în fața instanțelor naționale și în consolidarea supremației normative a dreptului comunitar. În cauza din 1970 al Internationale Handelsgesellschaft⁷, CJUE a proclamat că drepturile fundamentale, ca principii generale ale dreptului comunitar, sunt „inspirate de tradițiile constituționale comune statelor membre”⁸, subliniind simultan că protecția lor „trebuie asigurată în cadrul structurii și obiectivelor Comunității”⁹. În 1974, în cauza Nold¹⁰, Curtea a adăugat că, în afară de tradițiile constituționale naționale, drepturile fundamentale ale Comunității s-ar putea baza pe acordurile

person – Execution of a sentence pronounced in absentia – Possibility of review of the judgment. Case C-399/11. Luxembourg: European Court of Justice, 2013. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62011CJ0399> (Vizitat: 14.04.2023).

¹ Benvenuti S. Access to justice in environmental matters: Which role for the European networks of judges? In: Journal for European Environmental & Planning Law. 2014, vol. 11, nr. 2, p. 163-182.

² The Treaty of Lisbon. In: Official Journal of the European Union, 17.12.2007, nr. C 306.

³ Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 30.03.2010, nr. C 83/389 (389–405).

⁴ Opinion of the Court (Full Court) of 18 December 2014. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU – Draft international agreement – Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Compatibility of the draft agreement with the EU and FEU Treaties. Case Opinion 2/13. Luxembourg: European Court of Justice, 2014. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002> (Vizitat: 21.04.2023).

⁵ Jans J. H. Judicial dialogue and judicial competition and global environmental law: A case study on the UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters. In: SSRN Electronic Journal, 2012. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2155768> (Vizitat: 21.04.2023).

⁶ Jans J. H. Judicial dialogue and judicial competition and global environmental law: A case study on the UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters. In: SSRN Electronic Journal, 2012. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2155768> (Vizitat: 21.04.2023).

⁷ Judgment of the Court of 17 December 1970. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Frankfurt am Main – Germany. Case 11-70. Luxembourg: European Court of Justice, 1970. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0011> (Vizitat: 28.04.2023).

⁸ Judgment of the Court of 17 December 1970. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Frankfurt am Main – Germany. Case 11-70. Luxembourg: European Court of Justice, 1970. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0011> (Vizitat: 28.04.2023).

⁹ Judgment of the Court of 17 December 1970. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Frankfurt am Main – Germany. Case 11-70. Luxembourg: European Court of Justice, 1970. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0011> (Vizitat: 28.04.2023).

¹⁰ Judgment of the Court of 14 May 1974. J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities. Case 4-73. Luxembourg: European Court of Justice, 1974. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61973CJ0004> (Vizitat: 05.05.2023).

internaționale la care statele membre sunt părți. În anul următor, în cauza Rutili¹, Curtea de la Luxemburg s-a referit în mod explicit la CEDO.

CEDO a făcut, pentru prima dată, o trimitere explicită la jurisprudența CJCE în celebrul caz Marckx c. Belgiei, în 1979². Prima citare de către CJUE a jurisprudenței CEDO a venit în 1996 (P v S and Cornwall County Council³). În anii premergători intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona⁴, referințele la jurisprudența CEDO au devenit o rutină. În acest fel, în epoca premergătoare adoptării Cartei europene, conștientizarea de către CJUE a dezvoltării jurisprudenței drepturilor omului de către CEDO i-a permis primei instanțe să recunoască o serie de drepturi fundamentale ca principii generale ale dreptului UE. Printre exemple se numără dreptul la protecția demnității umane și a integrității personale, dreptul la libertatea de exprimare, a egalității în fața legii, principiile procedurilor administrative contradictorii⁵.

În ciuda acestor evoluții, recunoscând drepturile fundamentale de la caz la caz, CJUE nu a reușit, totuși, să dezvolte un sistem complet de protecție a drepturilor fundamentale, care să acopere toate domeniile dreptului comunitar și, ulterior, acțiunile UE. În plus, din cauza lipsei de referințe specifice la drepturile fundamentale din legislația UE, cetățenii UE au apelat în continuare la sistemul de protecție oferit de CEDO. De cealaltă parte, CEDO s-a referit mai rar la jurisprudența CJUE, ceea ce nu a fost total neașteptat. De fapt, citarea de către CEDO a hotărârilor CJUE nu a rezultat dintr-o necesitate de legitimare a propriei sale jurisprudențe în raport cu statele contractante. În cazul CEDO, mai degrabă s-a dovedit că există un consens la nivel european care ar putea justifica fie o inversare a jurisprudenței, fie o interpretare evolutivă a unui drept garantat de Convenție. Numai în cazuri foarte specifice, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost invitată să se pronunțe indirect asupra compatibilității dreptului UE cu Convenția sau asupra situațiilor care intră în domeniul de aplicare a legislației UE. În aceste cazuri, citarea jurisprudenței CJUE a fost transformată într-o alegere impusă, întrucât obiectivul CEDO era de a demonstra aprobarea sau deferirea față de CJUE în cazul judecării cauzelor care implică aplicarea legislației UE.

Interrelația continuă între jurisprudența de la Strasbourg și cea de la Luxemburg, precum și impunerea treptată a Uniunii Europene în domeniile libertății și bunăstării individuale, a determinat CEDO să-și clarifice poziția față de standardul de protecție a drepturilor fundamentale oferit de dreptul UE. În hotărârea din cauza Bosphorus⁶, Marea Cameră a CEDO a abordat problema responsabilității statelor membre în contextul măsurilor luate de acestea pentru a respecta obligațiile legale față de organizațiile internaționale, față de care au transferat parte din puterile lor suverane, în scopul intergrării comunitare. Curtea de la Strasbourg a formulat prezumția că un stat nu și-a îndeplinit atribuțiile în temeiul CEDO, în ce privește îndeplinirea obligațiilor legale care decurg din calitatea de membru al unei organizații internaționale, dacă sunt întrunite două condiții. În primul rând, prezumția se aplică numai dacă statul nu are nicio marjă de apreciere cu privire la modul de implementare a acestor obligații. În al doilea rând, organizația internațională relevantă trebuie să protejeze drepturile fundamentale într-o manieră care este echivalentă cu standardele CEDO. Aceasta este celebra prezumție de „protecție echivalentă” oferită de hotărârea din cauza Bosfor.

Este important de menționat că protecția echivalentă nu înseamnă protecție identică, ci protecție comparabilă. În plus, protecția trebuie să fie echivalentă, atât în ceea ce privește garanțiile drepturilor

¹ Judgment of the Court of 28 October 1975. Roland Rutili v Ministre de l'intérieur. Reference for a preliminary ruling: Tribunal administratif de Paris – France. Public policy. Case 36-75. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61975CJ0036> (Vizitat: 12.05.2023).

² Marckx v. Belgium, application no. 6833/74, Judgment of 13 June 1979. Strasbourg: European Court of Human Rights, 1979. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-57534%22%7D> (Vizitat: 19.05.2023).

³ Judgment of the Court of 30 April 1996. P v S and Cornwall County Council. Reference for a preliminary ruling: Industrial Tribunal, Truro - United Kingdom. Equal treatment for men and women - Dismissal of a transsexual. Case C-13/94. Luxembourg: European Court of Justice, 1996. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61994CJ0013> (Vizitat: 14.07.2023).

⁴ The Treaty of Lisbon. In: Official Journal of the European Union, 17.12.2007, nr. C 306.

⁵ Diaconu I. Drepturile omului. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1993.

⁶ Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland, application no. 45036/98, judgment of 30 June 2005. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2005. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22Bosphorus%22%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%22CHAMBER%22%22itemid%22%3A%22001-69564%22%7D> (Vizitat: 02.06.2023).

fundamentale substanțiale, cât și în mecanismul de supraveghere a exercitării drepturilor fundamentale. Curtea a subliniat că, în cazurile în care protecția drepturilor fundamentale este vădit deficitară, prezumția poate fi reținută. Este important de reținut, în ceea ce privește cauza Bosfor, că CEDO a stabilit că prezumția se aplică statelor membre UE. Curtea a acordat o importanță considerabilă Cartei europene, care nu devenise încă obligatorie, precum și jurisprudenței CJUE, care includea referințe ample la jurisprudența CEDO.

În ceea ce privește aspectul procedural al prezumției de „protecție echivalentă”, cauza Michaud¹ aduce o contribuție esențială la doctrina formulată prin decizia din cauza Bosfor. CEDO a apreciat că prezumția de protecție echivalentă nu se aplică atunci când „potențialul maxim al mecanismelor internaționale relevante pentru supravegherea drepturilor fundamentale nu a fost implementat”². În general, odată cu hotărârea din cauza Bosfor, CEDO și-a manifestat intenția de a evita conflictele cu instanța din Luxemburg. Forța juridică obligatorie a Cartei europene a declanșat o interacțiune suplimentară între CJUE și CEDO, iar relația dintre cele două instanțe a dobândit un nou dinamism în ceea ce privește dependența și dialogul judiciar reciproc. Pe de o parte, Carta a specificat și formalizat, de asemenea, interfața dintre cele două sisteme (al UE și al CEDO), proces care poate fi identificat în Preambulul Actului Unic European (1987)³ și în Tratatul de la Amsterdam (1997)⁴. Acest lucru nu este surprinzător, deoarece intrarea în vigoare a Cartei a implicat adăugarea unui nou instrument la sistemul de protecție a drepturilor fundamentale la nivel european.

Prin urmare, s-a resimțit o necesitate crescută de sistematizare a clauzelor concurente de protecție a drepturilor omului care provin din diferite surse de drept internațional și de la diverse niveluri de reglementare. Întrucât Uniunea și-a creat propriul sistem de drepturi fundamentale și întrucât cele mai multe dintre ele corespund drepturilor garantate și de CEDO, a fost necesară clarificarea oficială a termenilor de interacțiune dintre regimul de la Strasbourg și cel de la Luxemburg. Astfel, articolul 52 alineatul (3) din Cartă⁵ constituie puntea interpretativă a celor două regimuri. Carta afirmă că, fără a aduce atingere unei protecții mai extinse de către unul sau altul dintre forurile internaționale, sensul și domeniul de aplicare al drepturilor omului vor fi aceleași cu cele prevăzute de CEDO.

În plus, interpretările oficiale ale Cartei oferă o listă a articolelor care au aceeași semnificație cu articolele corespunzătoare ale CEDO, dar în cazul cărora domeniul de aplicare este mai larg. Articolul 53 consolidează puntea interpretativă dintre cele două sisteme, prin faptul că nicio dispoziție din Cartă nu va fi interpretată ca „restricționând sau afectând negativ drepturile recunoscute ale omului”⁶, printre altele, prin „acorduri internaționale la care Uniunea sau toate statele membre sunt părți, inclusiv Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale”⁷.

Pe de altă parte, ca urmare a Tratatului de la Lisabona⁸, în jurisprudența CJUE poate fi identificată o tendință a Curții de a utiliza Carta ca principal punct de referință. Această tendință a fost clar explicată în 2010, în cauza DEB Deutsche Energiehandels und Beratungsgesellschaft mbH c. Germaniei^{9,10} o cauză

¹ Michaud v. France, application no. 12323/11, judgement of 6 December 2012. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2012. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-115377%22%7D> (Vizitat: 09.06.2023).

² Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland, application no. 45036/98, judgement of 30 June 2005. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2005. [Online]:

<https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Bosphorus%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%7D%22itemid%22:%5B%22001-69564%22%7D> (Vizitat: 02.06.2023).

³ Actul Unic European. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 29.06.1987, nr. L 169 (1-28).

⁴ Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. In: Official Journal of the European Union, 10.11.1997, nr. C 340 (1-144).

⁵ Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 30.03.2010, nr. C 83/389 (389-405).

⁶ Ibidem.

⁷ Besselink L. F. M. The EU and the European Convention of Human Rights after Lisbon: From 'Bosphorus' sovereign immunity to full scrutiny? In: SSRN Electronic Journal. 2008. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1132788> (Vizitat: 26.05.2023).

⁸ The Treaty of Lisbon. In: Official Journal of the European Union, 17.12.2007, nr. C 306.

⁹ Judgment of the Court (Second Chamber) of 22 December 2010. DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v Bundesrepublik Deutschland. Reference for a preliminary ruling: Kammergericht – Germany. Effective judicial protection of rights derived from European Union law – Right of access to a court – Legal aid – National legislation refusing legal aid to legal persons in the absence of ‘public interest’. Case C-279/09. Luxembourg: European Court of Justice. 2010. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0279> (Vizitat: 26.05.2023).

¹⁰ Lee M. Access to justice at EU Level in environmental law. In: SSRN Electronic Journal, 2012. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2062252> (Vizitat: 26.05.2023).

privind accesul la asistență juridică, înaintat Curții de o instanță germană cu referire la principiul general al protecției judiciare efective, dar soluționat de Curte cu referire la articolul 47 din Cartă. În aceeași ordine de idei, în cauza Samba Diouf^{1, 2}, o cauză care viza dreptul de protecție judiciară efectivă în cadrul procedurilor de azil, Curtea nu a făcut nicio referire la CEDO sau la jurisprudența CEDO. În cauza Akzo Nobel^{3, 4}, chiar dacă avizul de admisibilitate a cererii face referiri ample la jurisprudența relevantă a CEDO privind privilegiul profesional juridic acordat avocaților, hotărârea Curții nu a luat în considerare în mod expres jurisprudența CEDO și nici măcar nu a menționat articolul 52 (3) din Cartă.

Din partea sa, CEDO a început să se refere mai des la jurisprudența CJUE atunci când Carta a devenit obligatorie. Acest lucru nu este surprinzător, dacă privim retrospectiv la motivele inițiale care au determinat fiecare Curte să interacționeze cu jurisprudența celeilalte. Pentru CJUE, este o chestiune de legitimare a statutului său și a autonomiei dreptului UE față de jurisdicțiile naționale. Pentru CEDO, referirea la dreptul UE a oferit o bază pentru a demonstra consensul contemporan asupra drepturilor omului și pentru a moderniza interpretarea convenției. Prin urmare, odată cu intrarea în vigoare a Cartei, legislația UE a devenit relevantă pentru CEDO, deoarece, așa cum este adesea subliniat în jurisprudența din ultimii ani, Convenția Europeană a Drepturilor Omului „este un instrument viu, care trebuie interpretat în condițiile actuale”⁵.

Curtea de la Luxemburg a decis că proiectul de acord privind aderarea UE la CEDO nu era compatibil cu tratatele UE. CJUE a dat un aviz clar defavorabil, obiectând la aproape toate aspectele proiectului de acord de aderare. Reacția CEDO la Avizul nr. 2/13 a reflectat tendința pe care mulți specialiști de drept internațional le-au plasat în perspectiva că UE va adera la Convenție într-un viitor nu prea îndepărtat. Sentimentul a fost împărtășit pe scară largă de numeroși reprezentanți ai doctrinei juridice, care au elaborat analize despre subiect în săptămânile și lunile care au urmat transmiterii avizului, unii dintre ei caracterizând avizul în termeni cum ar fi „excesiv”, „dezastru de neimaginat”, „o atitudine intransigentă” etc.⁶.

Avizul nr. 2/13⁷ formulează o poziție clară asupra problemei protecției efective a drepturilor fundamentale în UE, corelat cu principiul autonomiei dreptului UE, afirmând că protecția efectivă poate fi acceptabilă numai în contextul autonomiei dreptului UE. CJUE a afirmat că „autonomia de care se bucură legislația UE impune ca interpretarea acestor drepturi fundamentale să fie asigurată în cadrul structurii și obiectivelor UE”⁸. Putem urmări aici o legătură clară cu celebra hotărâre în cauza Kadi I¹, în care CJUE a

¹ Judgment of the Court (Second Chamber) of 28 July 2011. Brahim Samba Diouf v Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration. Reference for a preliminary ruling: Tribunal administratif – Luxembourg. Directive 2005/85/EC - Minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status – ‘Decision taken on [the] application for asylum’ within the meaning of Article 39 of Directive 2005/85 – Application by a third country national for refugee status – Failure to provide reasons justifying the grant of international protection – Application rejected under an accelerated procedure – No remedy against the decision to deal with the application under an accelerated procedure – Right to effective judicial review. Case C-69/10. Luxembourg: European Court of Justice, 2011. [Online]: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-69/10> (Vizitat: 16.06.2023).

² Polakiewicz J. EU law and the ECHR: Will EU accession to the European Convention on Human Rights square the circle? In: SSRN Electronic Journal, 2013. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2331497> (Vizitat: 26.05.2023).

³ Judgment of the Court (Grand Chamber) of 14 September 2010. Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v European Commission. Appeal – Competition – Measures of inquiry – Commission’s powers of investigation – Legal professional privilege - Employment relationship between a lawyer and an undertaking – Exchanges of e-mails. Case C-550/07 P. Luxembourg: European Court of Justice, 2011. [Online]: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-550/07> (Vizitat: 23.06.2023).

⁴ Paris M. L. La Cour Européenne des Droits de L’Homme et le droit de l’union européenne, notamment la Charte des Droits Fondamentaux: Une gestion subtile entre ajustements systémiques et enrichissements mutuels. Dans: Blumann C., Decaux E., De la Rochère J. D. (eds.). L’Union européenne et les droits fondamentaux: Les nouveaux défis. Paris: Pedone, 2012.

⁵ Schmalenbach K. Struggle for exclusiveness: The ECJ and competing international tribunals. In: Buffard I. ș. a. (eds.). International law between universalism and fragmentation: Festschrift in honor of Gerhard Hafner. Leiden: Brill, 2009, p. 1045-1068.

⁶ Pedersen O. W. European environmental human rights and environmental rights: A long time coming? In: Georgetown International Environmental Law Review. 2008, vol. 21, nr. 1. [Online]: <https://ssrn.com/abstract=1122289> (Vizitat: 20.06.2023).

⁷ Opinion of the Court (Full Court) of 18 December 2014. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU – Draft international agreement – Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Compatibility of the draft agreement with the EU and FEU Treaties. Case Opinion 2/13. Luxembourg: European Court of Justice, 2014. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002> (Vizitat: 21.04.2023).

⁸ Opinion of the Court (Full Court) of 18 December 2014. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU – Draft international agreement – Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Compatibility of the draft agreement with the EU and FEU Treaties. Case Opinion 2/13.

descrie Tratatul CE drept „un sistem juridic autonom, care nu trebuie prejudiciat de un acord internațional”². O importanță specială este acordată, în aviz³, obligației de încredere reciprocă dintre statele membre. Acest principiu necesită, în special în ceea ce privește Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție (AFSJ), ca statele membre să respecte legislația UE și în special drepturile fundamentale ale UE, cu excepția circumstanțelor excepționale.

CJUE statuează principiul constituționalității încrederii reciproce, referindu-se la acesta ca fiind de importanță fundamentală în dreptul UE. Ceea ce este interesant de subliniat este faptul că avizul, prin argumentul privind încrederea reciprocă, dezvăluie o tensiune latentă între Luxemburg și Strasbourg privind problema protecției drepturilor fundamentale în AFSJ și, în special, în cazurile care se referă la Regulamentul de la Dublin⁴. De fapt, cazurile privind solicitantii de azil și mandatul european de arestare conduc la situații care diferențiază cele două instanțe, atunci când sunt solicitate să emită decizii asupra drepturilor fundamentale ale solicitanților de azil. CJUE trebuie să echilibreze, pe de o parte, un sistem bazat pe încredere reciprocă și recunoaștere reciprocă, și pe de altă parte, preocupările privind drepturile fundamentale ale omului. În schimb, așa cum s-a subliniat deja, obiectivul unic al CEDO este de a garanta un standard minim de protecție a drepturilor fundamentale. În acest sens, este de remarcat faptul că, înainte de aviz, CJUE a considerat că transferul solicitanților de azil către statul membru responsabil în cadrul Regulamentului de la Dublin⁵ se bazează pe prezumția de încredere reciprocă. Cu toate acestea, hotărârile din cauza MSS⁶ și cauza Tarakhel⁷ ale CEDO privind mecanismul Dublin au redus importanța încrederii reciproce în sistemul CJUE.

Potrivit hotărârii din cauzele MSS⁸ și Tarakhel⁹, la transferul unui solicitant de azil într-un stat membru, statul membru din care pleacă solicitantul ar putea încălca articolul 3 din Convenție, dacă știe sau

Luxembourg: European Court of Justice, 2014. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002> (Vizitat: 21.04.2023).

¹ Atapattu S. The right to a healthy life or the right to die polluted? The emergence of a human right to a healthy environment under international law. In: Tulane Environmental Law Journal. 2002, vol. 16, p. 65-126. [Online]: <https://journals.tulane.edu/index.php/elj/article/view/2083/1919> (Vizitat: 21.07.2023).

² Judgment of the Court (Grand Chamber) of 3 September 2008. Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities. Common foreign and security policy (CFSP) – Restrictive measures taken against persons and entities associated with Usama bin Laden, the Al-Qaeda network and the Taliban – United Nations – Security Council – Resolutions adopted under Chapter VII of the Charter of the United Nations - Implementation in the Community – Common Position 2002/402/CFSP – Regulation (EC) No 881/2002 Measures against persons and entities included in a list drawn up by a body of the United Nations – Freezing of funds and economic resources – Committee of the Security Council created by paragraph 6 of Resolution 1267 (1999) of the Security Council (Sanctions Committee) – Inclusion of those persons and entities in Annex I to Regulation (EC) No 881/2002 – Actions for annulment - Competence of the Community – Joint legal basis of Articles 60 EC, 301 EC and 308 EC – Fundamental rights – Right to respect for property, right to be heard and right to effective judicial review. Joined cases C-402/05 P and C-415/05 P. Luxembourg: European Court of Justice, 2011. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62005CJ0402> (Vizitat: 30.06.2023).

³ Opinion of the Court (Full Court) of 18 December 2014. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU – Draft international agreement – Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Compatibility of the draft agreement with the EU and FEU Treaties. Case Opinion 2/13. Luxembourg: European Court of Justice, 2014. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002> (Vizitat: 21.04.2023).

⁴ Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (The Dublin Regulation). In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 29.06.2013, nr. L 180 (31-59).

⁵ Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (The Dublin Regulation). In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 29.06.2013, nr. L 180 (31-59).

⁶ M.S.S. v. Belgium and Greece, application no. 30696/09, judgement of 21 January 2011. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2011. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-103050%22%7D> (Vizitat: 07.01.2023).

⁷ Tarakhel v. Switzerland, application no. 29217/12, judgement of 04.11.2014. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2014. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-10343%22%7D> (Vizitat: 28.07.2023).

⁸ M.S.S. v. Belgium and Greece, application no. 30696/09, judgement of 21 January 2011. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2011. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-103050%22%7D> (Vizitat: 07.01.2023).

⁹ Tarakhel v. Switzerland, application no. 29217/12, judgement of 04.11.2014. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2014. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-10343%22%7D> (Vizitat: 28.07.2023).

ar trebui să știe că defectele sistemice în procedura de azil și condițiile de primire prezintă riscul ca individul să fie supus la tratament inuman sau degradant. În cauza Tarakhel¹, CEDO a decis că, atunci când este stabilit riscul unui tratament inuman sau degradant, statul trebuie să efectueze o examinare completă și individualizată, indiferent de sursa riscului. În consecință, în cauza Tarakhel², Curtea de la Strasbourg a decis că prezumția de conformitate este răsturnată și în cazul în care condițiile minime de cazare pentru familiile cu copii nu sunt îndeplinite în statul de transfer.

Astfel, contrar standardului CJUE, Curtea de la Strasbourg solicită o analiză de la caz la caz a existenței unui risc real de a încălca drepturile omului. În aviz, CJUE consideră că cerința unei analize de la caz la caz a riscurilor, în ciuda principiului încrederii reciproce, este „susceptibilă de a afecta echilibrul de bază al UE și de a submina autonomia dreptului UE”³. S-a susținut că obiecția bazată pe afectarea principiului încrederii reciproce formulată în Avizul 2/13 ar putea fi considerată o reacție împotriva cauzelor MSS⁴ și Tarakhel⁵. În orice caz, avizul CJUE arată clar că aderarea UE la Convenție nu ar putea afecta autonomia și eficacitatea dreptului UE. După avizul nr. 2/13 și după apariția inevitabilă a fisurilor din relația celor două instanțe, a apărut o întrebare cheie: CEDO va continua să aplice doctrina din cauza Bosfor în deciziile pe care le pronunță cu privire la statele membre UE?

După cum au argumentat Lize Glass și Jasper Krommendijk⁶, au devenit posibile trei scenarii de bază: 1. Curtea de la Strasbourg va continua să pună în aplicare hotărârea din cauza Bosfor ca și cum nu ar fi existat avizul nr. 2/13; 2. CEDO va decide să abandoneze doctrina expusă în cauza Bosfor sau 3. ar putea exista o soluție intermediară, conform căreia CEDO va continua să aplice doctrina Bosfor, dar într-o manieră mai riguroasă. Mult așteptata hotărâre din cauza Avotiņš c. Letoniei⁷ a fost pronunțată de Marea Cameră a Curții de la Strasbourg la 26 mai 2016. Curtea a confirmat prezumția din cauza Bosfor cu privire la o protecție echivalentă. Este important să subliniem că cele două instanțe continuă să mențină deschise canalele de comunicare și interacțiunea la reuniunile bilaterale organizate la Luxemburg și la Strasbourg, chiar după Avizul nr. 2/13⁸.

Aceste întâlniri între judecătorii Curții Europene a Drepturilor Omului și Curtea de Justiție a UE oferă posibilitatea judecătorilor de a dezbate situații care interesează ambele instanțe. Întrebarea care trebuie răspuns, având în vedere situația actuală dintre Curtea de la Strasbourg și Luxemburg, este dacă aderarea UE la CEDO este sau nu redundantă. Există o tentație de a conserva *status quo*-ul actual, mai ales că hotărârea din cauza Avotiņš⁹ a confirmat, recent, că jurisprudența CJUE oferă, în principiu, o protecție echivalentă a drepturilor fundamentale conform Curții de la Strasbourg. Este adevărat că aderarea nu ar fi necesară doar în scopul unei bune cooperări între cele două instanțe. Ambele instanțe își urmează îndeaproape jurisprudența reciprocă și sunt dispuse, mai mult sau mai puțin, să facă ajustările necesare pentru a evita discrepanțele flagrante în ceea ce privește nivelul și modalitățile de protecție a drepturilor fundamentale.

¹ Ibidem.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ M.S.S. v. Belgium and Greece, application no. 30696/09, judgement of 21 January 2011. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2011. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-103050%22%7D> (Vizitat: 07.01.2023).

⁵ Tarakhel v. Switzerland, application no. 29217/12, judgement of 04.11.2014. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2014. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-10343%22%7D> (Vizitat: 28.07.2023).

⁶ Glas L., Krommendijk J. From Opinion 2/13 to Avotiņš: Recent developments in the relationship between the Luxembourg and Strasbourg Court. In: Human Rights Law Review. 2016, vol. 17, nr. 2, p. 567–587. [Online]: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngw047> (Vizitat: 28.07.2023).

⁷ Avotiņš v. Latvia, application no. 17502/07, Judgement of 23 May 2016. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2016. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22Avotins%22%2C%22itemid%22%3A%22001-163114%22%7D> (Vizitat: 07.07.2023).

⁸ Opinion of the Court (Full Court) of 18 December 2014. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU – Draft international agreement – Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Compatibility of the draft agreement with the EU and FEU Treaties. Case Opinion 2/13. Luxembourg: European Court of Justice, 2014. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002> (Vizitat: 21.04.2023).

⁹ Avotiņš v. Latvia, application no. 17502/07, Judgement of 23 May 2016. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2016. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22%3A%22Avotins%22%2C%22itemid%22%3A%22001-163114%22%7D> (Vizitat: 07.07.2023).

Deferența unei curți față de jurisprudența celeilalte nu este suficientă pentru a păstra echilibrul delicat în cadrul unui mecanism judiciar cu mai multe părți, care prezintă o interconectivitate înaltă a tuturor componentelor sale. Observăm că relația dintre CJUE și CEDO, ca sisteme juridice privind drepturile omului la un mediu sănătos, s-a pliat pe jurisprudență, pe parcursul mai multor decenii de constituire a infrastructurilor instituționale a UE. Astfel, pe de o parte, toate statele membre ale CE / UE sunt și părți la CEDO și acceptă jurisdicția CEDO, pe de altă parte, sistemul juridic al Comunității Europene nu este obligat de CEDO – în niciun alt sens decât că CEDO și jurisprudența CEDO pot fi văzute ca făcând parte din tradițiile constituționale comune ale statelor membre - iar aderarea CE la CEDO nu a fost considerată oportună.

CJUE consideră Convenția Europeană a Drepturilor Omului ca un instrument care are forță juridică pentru Uniunea Europeană și, în special în ultimii zece ani, urmărește foarte îndeaproape, citează în mod regulat și încearcă să aplice în mod sistematic jurisprudența CEDO¹. UE are un sistem juridic descentralizat, în care exercitarea competențelor, în raport cu persoanele fizice și juridice, este aproape întotdeauna încredințată statelor membre. În majoritatea cazurilor, legalitatea acțiunii statelor membre poate fi revizuită de către CJUE, fie direct, prin sesizarea Curții de către Comisia Europeană, fie indirect, pe bază sesizării din partea unei instanțe naționale. În cursul acestei revizui, CJUE poate examina conformitatea acțiunii statelor membre sau a corelării dintre cerințele normelor UE cu sistemul CEDO. Și conduita statelor membre, atunci când își exercită aceste competențe, poate fi, în principiu, supusă revizuirii ulterioare a CEDO, așa cum s-a demonstrat în hotărârea din cauza Bosfor, din 30 iunie 2005².

Relația dintre CEDO și dreptul CE a fost menționată în mai multe cauze soluționate de CJUE, în cazul în care linia consecventă de până acum a CJUE a fost aceea că drepturile protejate de CEDO fac parte integrantă din ordinea juridică a Comunității Europene, deoarece CEDO face parte din tradițiile constituționale comune ale statelor membre. Cu toate acestea, trebuie observat că CJUE nu a acceptat niciodată argumentarea că aceasta ar face CJUE obligată să considere CEDO ca o parte a dreptului CE care creează atribuții asupra instituțiilor comunității, iar CJUE nu a pretins niciodată că ar fi legată de interpretările CEDO. De asemenea, instanța a respins, în mod explicit, faptul că deciziile CEDO pot avea vreun efect obligatoriu asupra CE, dar, de obicei, a evitat încălcarea drepturilor în moduri care ar conduce la responsabilizarea statelor membre în conformitate cu sistemul CEDO. Opinia CJUE conform căreia supremația dreptului CE, prin definiție, înseamnă că aquis-ul comunitar are prioritate și asupra normelor constituționale care vizează protejarea drepturilor omului a fost din ce în ce mai moderată, în sensul că s-a spus că dreptul CE încorporează norme ale drepturilor omului comune pentru tradițiile constituționale ale statelor membre.

În formularea drepturilor fundamentale care fac parte din legislația UE, CJUE a afirmat că CEDO are „o poziție specială”³. Drepturile fundamentale, care sunt tratate ca parte integrantă a dreptului UE, pot fi utilizate pentru a contesta validitatea legislației UE sau a acțiunilor instituțiilor UE. Deci, de exemplu, în cauza *Elliniki Radiophonia Tileorassi (ERT)* [1991] I-2925^{4,5}, CJUE a statuat că, în cazul în care un stat membru încearcă să se sustragă de la respectarea liberei circulații a mărfurilor și a serviciilor, justificarea sa trebuie să fie compatibilă cu principiile generale ale dreptului UE, inclusiv cu articolul 10 din CEDO⁶. Deși, la un anumit nivel, abordarea adoptată de CJUE în dezvoltarea noțiunii că drepturile fundamentale

¹ Kinsch P. Case law of the European Court of Human Rights on the application of (some of) the EU family regulations. In: Viarengo I., Villata F. C. (eds.). *Planning the future of cross-border families: A path through coordination*. London: Hart Publishing, 2020. 976 p.

² *Judicial cooperation in criminal matters in European Union fight against environmental crimes*. Strasbourg: European Parliament, 2012. [Online]: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/155/judicial-cooperation-in-criminal-matters> (Vizitat: 04.03.2023).

³ McIntyre O. *The emerging European Community. Union jurisdiction in respect of environmental crime*. 2009. [Online]: https://www.researchgate.net/publication/259975094_The_Emerging_European_Community_UnionJurisdiction_in_Respect_of_Environmental_Crime (Vizitat: 11.03.2023).

⁴ *Elliniki Radiophonia Tileorassi AE v Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas*. Reference for a preliminary ruling from the Monomeles Protodikeio (Regional Court) Thessaloniki. Exclusive rights in the matter of radio and television broadcasting – Free movement of goods – Freedom to provide services – Rules on competition – Freedom of expression. Case C-260/89. Luxembourg: European Court of Justice, 1991. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:61989CJ0260> (Vizitat: 14.01.2023).

⁵ Orlando E. *The evolution of EU policy and law in the environmental field: Achievements and current challenges*. 2013. [Online]: https://www.iaii.it/sites/default/files/TW_WP_21.pdf (Vizitat: 18.03.2023).

⁶ *Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*. Roma: Consiliul Europei, 1950. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_roun (Vizitat: 25.01.2023).

sunt parte integrantă a dreptului UE este binevenită, nu este lipsită de dificultăți de interpretare, care pot da naștere la tensiuni, în special cu privire la:

(a) faptul că drepturile fundamentale, în dreptul UE, sunt situate în cadrul libertăților economice, a însemnat că abordarea care le-a fost desemnată, în special necesitatea de a echilibra drepturile unul împotriva celuilalt și împotriva interesului public mai larg, nu este întotdeauna la fel de orientată pe drepturi, așa cum ar fi în cadrul sistemelor concepute special pentru protejarea drepturilor omului;

(b) insistența CJUE că legislația UE are întotdeauna prioritate asupra dreptului național, chiar și atunci când aceasta a constatat într-o dispoziție privind drepturile fundamentale prevăzută într-o constituție națională, înseamnă că, în cazul în care există conflict între dreptul UE și dreptul intern, poate predomina abordarea UE, chiar dacă ar fi mai puțin exigentă;

(c) faptul că drepturile fundamentale există în dreptul UE numai așa cum sunt recunoscute și declarate de CJUE, de la caz la caz, conduce la incertitudine cu privire la definirea și sfera lor de aplicare.

În prezent, convențiile încheiate de Consiliu sunt considerate de CJUE ca parte a acquis-ului comunitar. Acest tip de cooperare juridică devine proactivă după extinderea competențelor CJUE în mai multe domenii rezervate anterior cooperării dintre statele membre ale CoE (cum ar fi justiția și afacerile interne). Printre instrumentele care au creat acest context este de menționat Acordul din 1987 dintre CoE și CE¹ și Declarația comună din 2001 privind cooperarea și parteneriatul², precum și MoU între CoE și UE semnat în 2007³. Acest din urmă document este legat, în principal, de stabilirea standardelor juridice comune și de cooperarea juridică dintre CJUE și CEDO în domenii precum statul de drept și libertățile fundamentale.

Acest acord a fost realizat pentru a asigura o aplicare uniformă a standardelor legale între acquis-ul comunitar și standardele CoE relevante, în special, în vederea faptului că acquis-ul ar trebui să fie în concordanță cu instrumentele de bază ale dreptului internațional aplicabile în statele membre UE, precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului⁴. Cu toate acestea, această cooperare este marcată de o lipsă de reciprocitate, spre exemplu, reprezentanții CoE nu au dreptul de a participa la grupurile de lucru ale Consiliului UE sau de a participa la reuniunile COREPER (chiar și ca observatori), dar nu invers. Cu toate acestea, CoE a fost consultată de către Comisie, prin implicarea ONG-urilor care lucrează alături de CoE în domeniul drepturilor omului, de exemplu, în aspectele privind conflictele de competență în procedurile penale, prezumția de nevinovăție, anumite drepturi procedurale în procesul penal etc.

Începând cu momentul în care a pronunțat decizia din cauza Haegeman⁵, CJUE a decis constant că dispozițiile unui acord încheiat de Comunitate fac parte integrantă din dreptul comunitar. Un acord al Comunității poate fi considerat ca un act al uneia dintre instituțiile Comunității, în sensul articolului 234 alineatul (1) litera (b) din Tratatul CE⁶, astfel încât CJUE este competentă să îl interpreteze fără a exista o legislație comunitară care să pună în aplicare acordul respectiv în dreptul comunitar. În cauza Haegeman⁷, în care s-au pus în discuție dispozițiile unui acord mixt, CJUE nu a făcut o distincție între acordurile individuale încheiate de Comunitate și acordurile mixte. Această distincție a fost făcută de Curte în cauza

¹ Arrangement between the Council of Europe and the European Community concluded by exchange of letters on the consolidation and intensification of their co-operation. Council of Europe, European Community, 16.06.1987. [Online]: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804595c3> (Vizitat: 21.01.2023).

² Joint Declaration on cooperation and partnership between the Council of Europe and the European Commission. Council of Europe, European Commission, 2001. [Online]: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804595c4> (Vizitat: 28.01.2023).

³ Memorandum of Understanding between the Council of Europe and the European Union. Council of Europe, European Union, 2007. [Online]: <https://rm.coe.int/16804e437b> (Vizitat: 04.02.2023).

⁴ Adger W. Neil scales of governance and environmental justice for adaptation and mitigation of climate change. In: Journal of International Development, 2001, vol. 13, nr. 7, p. 921-931. [Online]: <https://doi.org/10.1002/jid.833> (Vizitat: 25.03.2023).

⁵ Judgment of the Court of 30 April 1974. R. & V. Haegeman v Belgian State. Reference for a preliminary ruling: Tribunal de première instance de Bruxelles – Belgium. Case 181-73. Luxembourg: European Court of Justice, 1974. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61973CJ0181> (Vizitat: 25.03.2023).

⁶ Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 26.10.2012, nr. C 326/13 (0001 – 0390).

⁷ Judgment of the Court of 30 April 1974. R. & V. Haegeman v Belgian State. Reference for a preliminary ruling: Tribunal de première instance de Bruxelles - Belgium. Case 181-73. Luxembourg: European Court of Justice, 1974. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61973CJ0181> (Vizitat: 25.03.2023).

Demirel¹, în care CJUE a făcut distincția între dispozițiile unui acord mixt care intra în jurisdicția Comunității și cele care intră în competența exclusivă a statelor membre, în acest ultim caz CJUE neavând competență de interpretare. De atunci, jurisprudența CJUE a confirmat această abordare.

Din articolele 220 și 292 din Tratatul CE² rezultă competența exclusivă a CJUE de a interpreta astfel de acorduri. Articolul 292 din Tratatul CE prevede: „statele membre se angajează să nu supună o dispută privind interpretarea sau aplicarea prezentului tratat la alte metode de soluționare, altele decât cele prevăzute în acesta”³. Obiectivul și scopul acestei dispoziții este de a se asigura că dreptul comunitar este interpretat într-un mod consecvent, care poate fi obținut cel mai eficient făcând instanțele comunitare singurele instanțe care decid asupra chestiunilor de drept comunitar. Referirea la „acest tratat” din articolul 292 din Tratatul CE nu se referă doar la tratatul CE ca atare, ci și la legislația secundară.

Referințe:

1. Actul Unic European. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 29.06.1987, nr. L 169 (1-28).
2. Adger W. Neil scales of governance and environmental justice for adaptation and mitigation of climate change. In: Journal of International Development. 2001, vol. 13, nr. 7, p. 921-931. [Online]: <https://doi.org/10.1002/jid.833> (Vizitat: 11.02.2023).
3. Arrangement between the Council of Europe and the European Community concluded by exchange of letters on the consolidation and intensification of their co-operation. Council of Europe, European Community, 16.06.1987. [Online]: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804595c3> (Vizitat: 21.01.2023).
4. Atapattu S. The right to a healthy life or the right to die polluted? The emergence of a human right to a healthy environment under international law. In: Tulane Environmental Law Journal. 2002, vol. 16, p. 65-126. [Online]: <https://journals.tulane.edu/index.php/elj/article/view/2083/1919> (Vizitat: 21.07.2023).
5. Avotiņš v. Latvia, application no. 17502/07, Judgement of 23 May 2016. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2016. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Avotins%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-163114%22%5D%7D> (Vizitat: 07.07.2023).
6. Benvenuti S. Access to justice in environmental matters: Which role for the European networks of judges? In: Journal for European Environmental & Planning Law. 2014, vol. 11, nr. 2, p. 163-182. [Online]: <https://doi.org/10.1163/18760104-01102007> (Vizitat: 11.02.2023).
7. Besselink L. F. M. The EU and the European Convention of Human Rights after Lisbon: From 'Bosphorus' sovereign immunity to full scrutiny? In: SSRN Ictronic Journal, 2008. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1132788> (Vizitat: 02.06.2023).
8. Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland, application no. 45036/98, judgement of 30 June 2005. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2005. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%5B%22Bosphorus%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-69564%22%5D%7D> (Vizitat: 02.06.2023).
9. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 30.03.2010, nr. C 83/389 (389–405).
10. Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Roma: Consiliul Europei, 1950. [Online]: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_rom (Vizitat: 25.01.2023).
11. Diaconu I. Drepturile omului. București: Institutul Roman pentru Drepturile Omului, 1993. 222 p.
12. Elliniki Radiophonia Tileorassi AE v Dimotiki Etairia Pliroforissis and Sotirios Kouvelas. Reference for a preliminary ruling from the Monomeles Protodikeio (Regional Court) Thessaloniki.

¹ Judgment of the Court of 30 September 1987. Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart - Germany. Association agreement between the EEC and Turkey – Freedom of movement for workers. Case 12/86. Luxembourg: European Court of Justice, 1987. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A61986CJ0012> (Vizitat: 11.02.2023).

² Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 26.10.2012, nr. C 326/13 (0001 – 0390).

³ Ibidem.

Exclusive rights in the matter of radio and television broadcasting – Free movement of goods – Freedom to provide services – Rules on competition – Freedom of expression. Case C-260/89. Luxembourg: European Court of Justice, 1991. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:61989CJ0260> (Vizitat: 14.01.2023).

13. Glas L., Krommendijk J. From Opinion 2/13 to Avotiș: Recent developments in the relationship between the Luxembourg and Strasbourg Court. In: Human Rights Law Review, 2016, vol. 17, nr. 2, p. 567–587. [Online]: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngw047> (Vizitat: 11.02.2023).

14. Jans J. H. Judicial dialogue and judicial competition and global environmental law: A case study on the UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-Making and Access to Justice in Environmental Matters. In: SSRN Electronic Journal, 2012. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2155768> (Vizitat: 21.04.2023).

15. Joint Declaration on cooperation and partnership between the Council of Europe and the European Commission. Council of Europe, European Commission, 2001. [Online]: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804595c4> (Vizitat: 28.01.2023).

16. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 14 September 2010. Akzo Nobel Chemicals Ltd and Akros Chemicals Ltd v European Commission. Appeal – Competition – Measures of inquiry – Commission’s powers of investigation – Legal professional privilege – Employment relationship between a lawyer and an undertaking – Exchanges of e-mails. Case C-550/07 P. Luxembourg: European Court of Justice, 2011. [Online]: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-550/07> (Vizitat: 23.06.2023).

17. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 3 September 2008. Yassin Abdullah Kadi and Al Barakaat International Foundation v Council of the European Union and Commission of the European Communities. Common foreign and security policy (CFSP) – Restrictive measures taken against persons and entities associated with Usama bin Laden, the Al-Qaeda network and the Taliban – United Nations – Security Council – Resolutions adopted under Chapter VII of the Charter of the United Nations – Implementation in the Community – Common Position 2002/402/CFSP – Regulation (EC) No 881/2002 Measures against persons and entities included in a list drawn up by a body of the United Nations – Freezing of funds and economic resources – Committee of the Security Council created by paragraph 6 of Resolution 1267 (1999) of the Security Council (Sanctions Committee) – Inclusion of those persons and entities in Annex I to Regulation (EC) No 881/2002 – Actions for annulment – Competence of the Community – Joint legal basis of Articles 60 EC, 301 EC and 308 EC – Fundamental rights – Right to respect for property, right to be heard and right to effective judicial review. Joined cases C-402/05 P and C-415/05 P. Luxembourg: European Court of Justice, 2011. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62005CJ0402> (Vizitat: 30.06.2023).

18. Judgment of the Court (Grand Chamber), 26 February 2013. Stefano Melloni v Ministerio Fiscal. Request for a preliminary ruling from the Tribunal Constitucional (Spain). Police and judicial cooperation in criminal matters – European arrest warrant – Surrender procedures between Member States – Decisions rendered at the end of proceedings in which the person concerned has not appeared in person – Execution of a sentence pronounced in absentia – Possibility of review of the judgment. Case C-399/11. Luxembourg: European Court of Justice, 2013. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62011CJ0399> (Vizitat: 14.04.2023).

19. Judgment of the Court (Second Chamber) of 22 December 2010. DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH v Bundesrepublik Deutschland. Reference for a preliminary ruling: Kammergericht – Germany. Effective judicial protection of rights derived from European Union law – Right of access to a court – Legal aid – National legislation refusing legal aid to legal persons in the absence of ‘public interest’. Case C-279/09. Luxembourg: European Court of Justice, 2010. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0279> (Vizitat: 26.05.2023).

20. Judgment of the Court (Second Chamber) of 28 July 2011. Brahim Samba Diouf v Ministre du Travail, de l’Emploi et de l’Immigration. Reference for a preliminary ruling: Tribunal administratif – Luxembourg. Directive 2005/85/EC – Minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status – ‘Decision taken on [the] application for asylum’ within the meaning of Article 39 of Directive 2005/85 – Application by a third country national for refugee status – Failure to provide reasons justifying the grant of international protection – Application rejected under an accelerated procedure – No remedy against the decision to deal with the application under an accelerated procedure – Right to effective judicial review. Case C-69/10. Luxembourg: European Court

- of Justice, 2011. [Online]: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-69/10> (Vizitat: 16.06.2023).
21. Judgment of the Court of 14 May 1974. J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung v Commission of the European Communities. Case 4-73. Luxembourg: European Court of Justice, 1974. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61973CJ0004> (Vizitat: 05.05.2023).
22. Judgment of the Court of 17 December 1970. Internationale Handelsgesellschaft mbH v Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Frankfurt am Main – Germany. Case 11-70. Luxembourg: European Court of Justice, 1970. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0011> (Vizitat: 28.04.2023).
23. Judgment of the Court of 28 October 1975. Roland Rutili v Ministre de l'intérieur. Reference for a preliminary ruling: Tribunal administratif de Paris – France. Public policy. Case 36-75. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61975CJ0036> (Vizitat: 12.05.2023).
24. Judgment of the Court of 30 April 1974. R. & V. Haegeman v Belgian State. Reference for a preliminary ruling: Tribunal de première instance de Bruxelles – Belgium. Case 181-73. Luxembourg: European Court of Justice, 1974. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61973CJ0181> (Vizitat: 25.03.2023).
25. Judgment of the Court of 30 April 1996. P v S and Cornwall County Council. Reference for a preliminary ruling: Industrial Tribunal, Truro – United Kingdom. Equal treatment for men and women – Dismissal of a transsexual. Case C-13/94. Luxembourg: European Court of Justice, 1996. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61994CJ0013> (Vizitat: 14.07.2023).
26. Judgment of the Court of 30 September 1987. Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd. Reference for a preliminary ruling: Verwaltungsgericht Stuttgart – Germany. Association agreement between the EEC and Turkey – Freedom of movement for workers. Case 12/86. Luxembourg: European Court of Justice, 1987. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A61986CJ0012> (Vizitat: 11.02.2023).
27. Judicial cooperation in criminal matters in European Union fight against environmental crimes. Strasbourg: European Parliament, 2012. [Online]: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/155/judicial-cooperation-in-criminal-matters> (Vizitat: 04.03.2023).
28. Kinsch P. Case law of the European Court of Human Rights on the application of (some of) the EU family regulations. In: Viarengo I., Villata F. C. (eds.). Planning the future of cross-border families: A path through coordination. London: Hart Publishing, 2020. 976 p.
29. Lee M. Access to justice at EU Level in environmental law. In: SSRN Electronic Journal, 2012. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2062252> (Vizitat: 11.02.2023).
30. Lock T. Beyond Bosphorus: The European Court of Human Rights' case law on the responsibility of member states of international organizations under the European Convention on Human Rights. In: Human Rights Law Review, 2010, vol. 10, nr. 3, p. 529-545. [Online]: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngq022> (Vizitat: 11.02.2023).
31. Lock T. The ECJ and the ECtHR: The future relationship between the two European courts. In: The Law and Practice of International Courts and Tribunals, 2009, vol. 8, nr. 3, p. 375-398. [Online]: <https://doi.org/10.1163/156918509x12537882648426> (Vizitat: 02.06.2023).
32. M.S.S. v. Belgium and Greece, application no. 30696/09, judgement of 21 January 2011. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2011. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-103050%22> (Vizitat: 07.01.2023).
33. Marckx v. Belgium, application no. 6833/74, Judgment of 13 June 1979. Strasbourg: European Court of Human Rights, 1979. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-57534%22> (Vizitat: 19.05.2023).
34. McIntyre O. The emerging European Community. Union jurisdiction in respect of environmental crime. 2009. [Online]:
35. Memorandum of Understanding between the Council of Europe and the European Union. Council of Europe, European Union, 2007. [Online]: <https://rm.coe.int/16804e437b> (Vizitat: 04.02.2023).
36. Michaud v. France, application no. 12323/11, judgement of 6 December 2012. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2012. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22001-115377%22> (Vizitat: 09.06.2023).

37. Opinion of the Court (Full Court) of 18 December 2014. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU. Opinion pursuant to Article 218(11) TFEU – Draft international agreement – Accession of the European Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms – Compatibility of the draft agreement with the EU and FEU Treaties. Case Opinion 2/13. Luxembourg: European Court of Justice, 2014. [Online]: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002> (Vizitat: 21.04.2023).

38. Orlando E. The evolution of EU policy and law in the environmental field: Achievements and current challenges. 2013. [Online]: https://www.iai.it/sites/default/files/TW_WP_21.pdf (Vizitat: 18.03.2023).

39. Paris M. L. La Cour Européenne des Droits de L’Homme et le droit de l’union européenne, notamment la Charte des Droits Fondamentaux: Une gestion subtile entre ajustements systémiques et enrichissements mutuels. Dans: Blumann C., Decaux E., De la Rochère J. D. (eds.), L’Union européenne et les droits fondamentaux: Les nouveaux défis. Paris: Pedone, 2012.

40. Pedersen O. W. European environmental human rights and environmental rights: A long time coming? In: Georgetown International Environmental Law Review, 2008, vol. 21, nr. 1. [Online]: <https://ssrn.com/abstract=1122289> (Vizitat: 20.06.2023).

41. Petersmann E. U. Judging judges: From 'principal-agent theory' to 'constitutional justice' in multilevel 'judicial governance' of economic cooperation among citizens. In: SSRN Electronic Journal, 2008, Society of International Economic Law (SIEL) Inaugural Conference 2008 Paper. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1147060> (Vizitat: 11.02.2023).

42. Polakiewicz J. EU law and the ECHR: Will EU accession to the European Convention on Human Rights square the circle? In: SSRN Electronic Journal, 2013. [Online]: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2331497> (Vizitat: 11.02.2023).

43. Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (The Dublin Regulation). In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 29.06.2013, nr. L 180 (31-59).

44. Schmalenbach K. Struggle for exclusiveness: The ECJ and competing international tribunals. In: Buffard I. ș. a. (eds.). International law between universalism and fragmentation: Festschrift in honor of Gerhard Hafner. Leiden: Brill, 2009, p. 1045-1068.

45. Tarakhel v. Switzerland, application no. 29217/12, judgement of 04.11.2014. Strasbourg: European Court of Human Rights, 2014. [Online]: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22002-10343%22%7D> (Vizitat: 28.07.2023).

46. The Treaty of Lisbon. In: Official Journal of the European Union, 17.12.2007, nr. C 306.

47. Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 26.10.2012, nr. C 326/13 (0001 – 0390).

48. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts. In: Official Journal of the European Union, 10.11.1997, nr. C 340 (1–144).

Copyright©Daniela PÎRVU, 2023.

Contacts/Contacte/ Контакты:

PÎRVU Daniela,

Student-doctorandă, Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Facultatea de Drept, Chișinău, Republica Moldova.
Expert, PRO REORGANIZARE SRL, Iași, România.

E-mail: proreorganizare@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-7675-1703>

<https://doi.org/10.61753/1857-1999/2345-1963/2023.18-2.06>